

УДК 321

Зарембо К.В.

Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентіві України

УКРАЇНА ЯК СЛАБКА ДЕРЖАВА: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Пропонується застосування аналітичної категорії „слабка держава” у безпекових студіях щодо України. Подається узагальнюючий список найпоширеніших чинників „слабкості” держави, а також доводиться правомірність застосування цієї аналітичної категорії до українського випадку за допомогою одного з трьох емпіричних індикаторів – інституційної спроможності української держави. Окреслюються подальші перспективи досліджень в означеному напрямку.

Ключові слова: Україна, безпека, слабка держава, інститути, інституційна спроможність, посткомуністична трансформація, пострадянськість.

Зарембо К.В.

УКРАИНА КАК СЛАБКОЕ ГОСУДАРСТВО: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Предлагается применение аналитической категории "слабое государство" в студиях по безопасности Украины. Дается обобщающий список распространенных факторов „слабости” государства, а также доказывается правомерность применения этой аналитической категории к украинскому случаю с помощью одного из трех эмпирических индикаторов – институциональной способности украинского государства. Определяются дальнейшие перспективы исследований в рассматриваемом направлении.

Ключевые слова: Украина, безопасность, слабое государство, институты, институциональная способность, посткоммунистическая трансформация, постсоветскость.

Zarembo K.

UKRAINE AS A WEAK STATE: INSTITUTIONAL DIMENSION

The application of the analytical category of a „weak state” in Ukraine's security studies is proposed. In particular, the article lists the most wide-spread causes of a state's weakness. Hence, the author argues the applicability of this analytical category towards the Ukrainian case, using one of the three empirical indicators – the institutional capacity of the Ukrainian state. Finally, directions for further related research are suggested.

Keywords: Ukraine, security, weak state, institutions, institutional capacity, post-Communist transition, post-Sovietness.

Після 1980-го року у теорії міжнародних відносин, зокрема у безпекових студіях, відбулося певне переосмислення безпекових проблем цілої низки держав. Таке переосмислення торкнулося у тому числі й регіону Нової Східної Європи, до якого належить Україна. Так, з'ясувалося, що традиційні безпекові студії, зокрема в рамках реалістичної та ліберальної шкіл, не дають відповіді на безпекові виклики, з якими стикається більшість країн, що розвиваються. Окрім того, з початку 2000-х учені стали звертати менше уваги на питання транзитології (тобто переходу від

тоталітаризму до демократії на пострадянському просторі) і зосередилися на процесах державобудування як таких [1, с. 423]. Так, концепт національної безпеки, який використовується у Західному світі та визначає загрози як передусім зовнішні фактори, не можна застосувати до країн, що розвиваються, оскільки в цих країнах внутрішні загрози національній безпеці значно переважають над зовнішніми [2, с. 43; 3, с. 187]. Калеві Холсті зазначає, що сучасна теорія міжнародних відносин не вповні відповідає на питання, пов'язані з безпекою держав, що розвиваються, саме тому, що є евроцентричною, тобто розроблялася в США та Західній Європі і була покликана пояснити війну між державами. При цьому більшість конфліктів

у країнах, що розвиваються, відбуваються в межах держави [4, с. 104].

Загрозами безпеці держав, що розвиваються, можуть бути, наприклад, втручання збройних сил або певних недержавних угруповань у політичний процес через брак легітимності діючої влади у сприйнятті означених груп. Серед інших загроз спостерігається занепад інфраструктури, поширення корупції та злочинності, неконтрольовані кордони, зменшення або стагнація ВВП [5, с. 91]. Однією з ключових загроз є постійна деградація державних інститутів, беззаконня та потенційний колапс владних структур [3, с. 190]. Такі „м'які” загрози пов'язані із викликами безпосередньо „жорсткій” безпеці держави: за даними британського Департаменту з міжнародного розвитку, у державах з неефективними інститутами, відсутністю верховенства права та неконтрольованою корупцією ризик громадянської війни на 30-40% вищий, ніж у інших країнах, що розвиваються [6]. При цьому важливо зазначити, що йдеться передусім про загрози стосовно владного режиму, а не існуванню національної держави. Річард Джексон підкреслює, що концепт „національної безпеки” – безпеки соціально-політичного об'єкту, незалежної національної держави із незалежним урядуванням – абсолютно не можна застосовувати у контексті слабких держав. На практиці безпека держави і безпека владного режиму є тісно пов'язаними, і повалення режиму у слабких держав часто призводить до колапсу держави як такої. Саме тому, коли йдеться про безпеку слабких держав, йдеться передусім про безпеку режиму [3, с. 191; 7, с. 3].

Як наслідок, слабкі держави сприймаються як ключові джерела конфліктів, злочинності та нестабільності у сучасному безпековому середовищі. Саме з цим пов'язаний підвищений інтерес до безпеки країн, що розвиваються, серед науковців, а з початку XXI століття – і серед політиків. У США небезпека від слабких держав вперше була зафіксована у Національній стратегії безпеки 2002 р., після терористичної атаки 9 вересня 2001 р. [8, с. 1]. Стратегія безпеки Європейського Союзу визначає держави, що занепадають, однією з п'яти ключових загроз безпеці об'єднання [9, с. 4].

Центральним концептом у студіях безпеки країн, що розвиваються, є концепт

„слабкої держави”¹ (уперше введений у науковий дискурс як аналітична категорія політологом Копенгагенської школи Барі Бузаном). Визначення „слабкості” або „сили” держави спровокувало тривалу наукову дискусію. Огляд наукових джерел, у яких досліджується концепт „слабкої держави”, дає можливість навести такий узагальнюючий список найпоширеніших чинників „слабкості” держави.

1. Як зазначає Марк Бессінджер, причини „слабкості” держав можуть бути багатогранними, проте найочевидніша полягає в *інституційній неповноцінності* держави [10]. Таку думку поділяють практично всі авторитетні дослідники з цієї тематики [11; 12; 3; 13].

2. Низка дослідників визначає *колоніальну спадщину* та штучні кордони, які утворилися внаслідок колоніального минулого держави, як один із визначальних чинників „слабкості” держави: надсадження чужородних доктрин і державних інститутів, штучні територіальні кордони та брак національної ідентичності, розділене суспільство, залежна економіка, тощо [3, с. 196-197; 11; 2; 14; 15; 12].

3. У працях багатьох дослідників концепту „слабкої держави” вагомим чинником „слабкості” держави фігурує *відсутність єдиної нації* та/або наявність кількох етнічних груп у рамках однієї держави, брак ідентифікації населення з державою [11; 3; 13].

При цьому варто зазначити, що визначення держави як „слабкої” може використовуватися на позначення дуже різних, інколи протилежних характеристик держави. Наприклад, за визначенням різних учених авторитарна держава може підпадати під категорію як „сильних”, так і „слабких”. Так, Стівен Краснер визначає „слабку державу” через спроможність державної влади приймати політичні рішення та здійснювати їх у суспільстві [16, с. 38-39]. У свою чергу Мохамед Аюб вважає, що трьома основними атрибутами „слабкої держави” є брак легітимності, брак консенсусу у суспільстві та брак підтримки режиму [2, с. 45].

¹ У англійській літературі концепт „слабкої держави” поділяється як мінімум на три підкатегорії: *weak, failing, failed/collapsed state* – відповідно, слабка держава, держава, що занепадає, держава, що не відбулася. Утім, здебільшого дослідники використовують терміни *weak* та *failing states* як синонімічні.

Микола Рябчук запропонував розрізняти слабкість держави від її „дисфункціональності”. Так, він пояснив розбіжність цих понять на прикладі режиму в Україні у 2004 році: українська держава дисфункціональна, оскільки не задовольняє основні проблеми громадян, а державні інститути не працюють заради суспільного блага. При цьому тоді це не означало, що держава слабка – влада була цілком спроможна прийняти рішення, щодо якого існувала політична воля [7, с. 3]. Іншими словами, йдеться про слабку державу, але сильний владний режим.

Багато вчених сходяться на думці, що країни пострадянського простору підпадають під визначення слабких держав. З точки зору теорії слабких держав, країни пострадянського простору мають усі характеристики, які дозволяють розглядати їх в рамках цієї теоретичної парадигми.

За визначенням Тараса Кузьо, країни колишнього радянського блоку мають пройти чотири виміри трансформації, тобто розбудувати державу, націю, демократію та ринкову економіку [17, с. 169]. Отже, наявний брак державних інститутів та єдиної нації – як підкреслює науковець, основоположних стовпів, на яких у Західній Європі надбудовувалися демократія та ринкова економіка. Як зазначалося вище, саме інституційна неповноцінність та відсутність єдиної нації визначаються більшістю науковців як ключові характеристики слабких держав.

Щодо колоніальної спадщини у пострадянських країнах у наукових колах точиться дискусія, а саме щодо визначення відмінностей між трактуванням посткомуністичного транзиту як постімперського чи постколоніального [18, с. 3]. Відомо, що країни, які входили до складу СРСР, не були колоніями за типом суспільно-політичної організації, проте так чи інакше залежали від Росії як центру з точки зору державних інститутів і спроможності приймати ключові рішення. Як зазначає Мирослав Шкандрій, „термін „колоніалізм” вживають здебільшого на позначення вторгнення і розселення представників однієї нації в іншій, із запровадженням у ній свого урядування, правової системи та інституцій. А „імперіалізм” називають ширший спектр нерівноправних (експлуататорських) взаємин – політичних, економічних, культурних – які, однак, не пов’язані з масовим переселенням цивільного населення... Домінування Росії над Україною здійснювалось як за імперіальною моделлю

(...), так і за моделлю колоніальною (...)” [19]. Окрім того, політика Росії як політичного центру цілеспрямовано перешкоджала формуванню єдиної нації в Україні. Ця посткомуністична спадщина є одним із ключових факторів, який стоїть на заваді розвитку української держави після набуття незалежності.

За останнє двадцятиліття з’явилася низка публікацій, які аналізують безпекову ситуацію у пострадянських країнах з точки зору слабкості держави [10; 20; 21; 22; 23; 24; 14].

Разом із тим, кількість досліджень, які застосовують концепт слабкої держави до країн пострадянського простору та України зокрема, ще незначна. Метою цієї статті є заповнення цієї лакуни в українському науковому дискурсі, а саме доведення, що застосування аналітичної категорії „слабка держава” є повністю правомірним по відношенню до українського випадку. Зокрема, за емпіричний індикатор у цій статті береться інституційна спроможність української держави.

Говорячи про побудову держави (state) як основоположний трансформацій вимір згідно з концепцією Тараса Кузьо, доцільно визначити, що саме мається на увазі. На нашу думку, у такому випадку доречно використовувати концепт „державотворення” не у сенсі *фізичного створення держави*, а у значенні розбудови української *державності*. Через відносно короткий час після утворення незалежної України у 1991 році країна вже відповідала мінімальним критеріям визначення незалежної держави: мала чітко визначені кордони, правила набуття громадянства, монополію на легітимне застосування сили на своїй території та міжнародне визнання. Проте це є тільки першим кроком у державотворенні [25, с. 418].

У свою чергу, ще український письменник, політичний мислитель і діяч Володимир Винниченко визначав державність як комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які пов’язують його у компактну цілість, які забезпечують розвиток у сучасному і майбутньому. Іншими словами, „поняття „державність” включає в себе наявність держави як політичного інституту, особливості її формування та діяльності у різноманітних сферах (економічній, соціальній, культурній тощо), стійкість політичної системи, специфіку політичної

культури, що знаходить своє вираження в характері функціонування політичних інститутів і сукупності стійких форм політичної діяльності та поведінки” [26].

Таким чином, доречно ототожнити концепт „державності” із концептом „інституційної спроможності”. Як зазначалося вище, більшість науковців розглядають інституційну неспроможність як ключовий чинник слабкості держави.

На відміну від деяких постколоніальних держав Африки та Азії, пострадянські країни, і Україна зокрема, успадкували досить розгалужену інституційну інфраструктуру [27, с. 13-14]. Проте ця інфраструктура виявилася неповноцінною як у політичному, так і у кадровому вимірі. З одного боку, розпад СРСР залишив республіканські державні інститути без контрольно-координаційного центру, відповідального за вироблення та контроль виконання політичних рішень [27, с. 46]. За влучним висловом гарвардського професора Тімоті Колтона, інститути, залишені республікам у спадок від Радянського Союзу, нагадували „сиріт, кинутих напризволяще у пошуках місці” [28, р. 7].

З іншого боку, саме ці успадковані інститути з усіма притаманними їм рисами лягли в основу розбудови української державності у незалежній Україні. Італійський дослідник Пол Блоккер наголошує на неможливості прямого засвоєння країнами соціалістичного табору західних зразків без врахування впливу комуністичної спадщини [цит. за: 29]. Дійсно, в українському випадку саме комуністична спадщина відіграла визначальну роль у розбудові української державності.

Оскільки, за спостереженням відомого дослідника з українських питань Пола Д’Аньєрі, ніхто з влади або за її межами не був готовий до незалежності та її наслідків, незалежна українська держава спиралася або на існуючі інститути, оскільки часу на створення нових не було (наприклад, Верховна Рада), або на інститути, створені із великим поспіхом і без особливого уявлення щодо їхнього подальшого функціонування (наприклад, інститут Президента та Кабінет міністрів) [21, с. 87]. Як наслідок, між ключовими інститутами влади, парламентом, президентом і прем’єр-міністром, існувало постійне напруження та боротьба за ключову роль у прийнятті рішень, що ще більш відкладало формування чітких і прозорих правил гри [27, с. 116].

Ключові рішення приймалися кулуарно, поза межами державних інститутів і часто навіть усупереч встановленим правилам [22, с. 271].

Та еліта, яка опинилася на чолі новоутвореної української держави, не була національно та реформаційно орієнтованою. За визначенням київського аналітичного центру „Інститут світової політики”, який провів масштабне дослідження щодо пострадянськості як феномена політичного та суспільного життя, „відсутність реальної української державності впродовж сімдесяти років існування УРСР призвела на початку дев’яностих до того, що не було національно орієнтованої еліти, яка б чітко усвідомлювала цілі та завдання, що стояли перед Україною, та мала б вичерпне уявлення, як вирішувати існуючі проблеми і проводити реформи” [30, с. 13].

Група націонал-демократів, яку можна було б розглядати як умовну тогочасну „контреліту”, не змогла протиставити та втілити альтернативну програму державного розвитку через своєрідний „пакт”, укладений з українською номенклатурою: якщо український уряд оголосить незалежність від Радянського Союзу, націонал-демократи не намагатимуться усунути його від влади. Таким чином, на чолі держави опинилися люди, які формувалися в умовах „соціалізму, що розкладався”, тобто не мали патріотичного виховання, розуміння політики як мистецтва стратегічного управління державою в інтересах суспільства та досвіду державотворення. Вони не були зацікавлені у створенні прозорого інституційного середовища, оскільки збереження статус-кво означало для них можливість самозбагачення більшу, аніж за планової чи повноцінної ринкової економіки [22, с. 266; 25, с. 417]. Пострадянська система надання послуг громадянам, як наслідок, сприймається виконавцями не як державний сервіс, а як засіб особистого самозбагачення [30, с. 7].

Пострадянський кадровий склад державних інститутів зберігся не тільки на найвищому, але й на інших рівнях. Таким чином пострадянські українські бюрократи успадкували „менталітет залежності”, який виявлявся у браку ініціативи та пасивності. Перший президент незалежної України Леонід Кравчук визнав, що брак кваліфікованих кадрів та його власні невдалі кадрові рішення мали суттєвий негативний вплив на втілення політики [31, с. 40-41]. За словами Леоніда Кравчука, українців тоді

можна було розділити на дві групи – ті, що намагалися побудувати незалежну та демократичну державу, та ті, хто працювали заради її знищення [31, с. 121].

Такий стан справ призвів до двох системних вад української державності, наявних до сьогодні: неефективні владні інститути та відсутність стратегічного бачення щодо розвитку держави. „Пострадянськість, яка передбачалася як тимчасовий стан, затягнулася і на довгі роки стала відмінною характеристикою українського істеблішменту” [30, с. 21]. Державні інститути в Україні так і не стали демократичним оплотом, як це відбувається у західних країнах. „Пострадянські інститути схильні до самовідтворення, оскільки вони стимулюють людей докладати максимум зусиль для того, щоб отримати якусь вигоду для себе у рамках існуючої системи, а не для того, щоб її змінити або зламати” [30, с. 22]. Таким чином, за понад двадцять років української незалежності практично не відбувалася розбудова інституційної спроможності держави. Рейтинг Світового Банку „Worldwide Governance Indicators”, який оцінює якість урядування у 215 країнах світу, засвідчує, що Україна демонструє дуже слабкий прогрес, а подекуди навіть регрес, у побудові демократичних інститутів (див. табл. 1). В Україні за показниками 1996 і 2012 років середнє збільшення відсоткової позиції становить 2,53 пункти, (для

порівняння, у Грузії відповідний показник – 38,9). Прогрес інституційної слабкості в Україні відмічає також Олександр Литвиненко [24, с. 123].

Такий стан інституційної інфраструктури держави має безпосередній негативний вплив на процеси формування демократії і пов’язаного з нею соціального капіталу, а також становлення ринкової економіки. Розглянемо кожен з цих процесів детальніше.

Теоретики транзитології Хуан Лінц та Альфред Степан довели, що існування ефективних державних інститутів є необхідною передумовою для побудови демократії [33]. Український випадок підтверджує цю гіпотезу. За даними Фонду „Демократичні ініціативи”, більшість громадян України вважає, що найкращим політичним режимом для України є демократія, проте погоджується з тим, що в Україні демократія „не працює” [34]. Рівень довіри до державних інститутів в Україні не тільки є одним із найнижчих у Європі – згідно з дослідженням соціологічної служби Центру Разумкова, українська влада уособлює в очах власних громадян ключову загрозу національній безпеці держави. При цьому часте та не підкріплене практичними діями вживання таких понять як „демократія”, „свобода”, „права людини” зумовлює їхню поступову девальвацію [30, с. 40].

Таблиця 1.

Оцінка урядування в Україні [32].

Індикатор оцінювання	Відсоткова позиція ² 1996 р.	Відсоткова позиція 2012 р.	Найвищий показник за період 1996-2012 р.р.
Громадянські свободи	34,62	39,81	50,00
Політична стабільність та відсутність жорсткості/тероризму	37,02	41,71	45,75
Ефективність урядування	25,85	31,58	34,63
Верховенство права	19,62	26,07	29,33
Контроль корупції	13,17	15,79	29,76

² Індикатор позначає, яка частка країн знаходяться на нижчих позиціях від країни дослідження. Таким чином, чим вища позиція, тим краща якість урядування.

Така ситуація створює в Україні умови для так званої „соціальної пастки”, про яку вперше говорить шведський політолог Бо Ротштайн. Соціальна пастка передбачає, що „усі політичні, економічні та суспільні актори очікують від інших, що вони будуть грати не за правилами, і тому також починають порушувати існуючі норми, навіть якщо загалом віддають перевагу „чесній грі” [35].

На вісі між диктатурою та демократією Україна займає проміжні позиції. Проте відносно ліберальні суспільні умови в країні зумовлені передусім тим, що „правлячі еліти ... відчують свою недостатню легітимність, обмежені у можливостях маневру та вибору політичного інструментарію”, а не демократичністю політичної культури [24, с. 123]. Це також є пострадянською рисою, яка коріниться у ранніх роках української незалежності, коли еліти не контролювали державні інститути. Наслідком цієї слабкості, а не демократичних переконань політичних еліт, була певна політична конкуренція всередині різних груп інтересів, представлених в українському політичному істеблішменті. Саме тому професор Університету Торонто Лукан Уей вважає, що дослідження деяких країн пострадянського простору, у тому числі України, як неконсолідованих автократій, могло б краще пояснити джерела політичної конкуренції всередині цих держав [36, с. 232, 234]. Цю думку також поділяє український політолог Микола Рябчук. Він вважає, що пострадянська Україна на початку незалежності була настільки ж недемократичною, як і Радянська Україна наприкінці існування СРСР, проте не змогла виявити свою авторитарну суть через слабкі, фрагментовані та дисфункціональні державні інститути [22, с. 268].

Як зазначалося вище, функціональні державні інститути є абсолютною передумовою не тільки для встановлення демократії, але й для ринкової економіки. Економісти сходяться на думці, що надмірна регуляція, корупція та бюрократизація знижують ефективність державних службовців і завдають бізнесу матеріальних втрат. Коли інституційна структура слабка, уряд спрямовує державні ресурси у марні та переоцінені проекти замість вигідних і стратегічних. Таким чином, у використанні державних ресурсів переважає приватний, а не суспільний інтерес [37, с. 28]. Дослідження Міжнародного валютного фонду засвідчило, що в Україні неефективне використання природних і людських

ресурсів відбувається через інституційні правила та практики, які не сприяють розвитку ринкової економіки [38, с. 3]. При цьому слабкі інститути не просто перешкоджають економічному зростанню країни, але й, передусім, не дозволяють розвинути економіку настільки, щоб держава могла протистояти іноземному економічному тиску [21, с. 98].

Слабкість українських державних інститутів, непрозорі правила гри та споживацьке ставлення політиків до влади призвели до того, що у прийнятті рішень політики керуються власними або кон'юнктурними інтересами, а не національними інтересами держави. Фактично національні інтереси, щодо яких погоджувалася б переважна більшість населення України, досі не є визначеними, а їхнє формулювання залежить від того, яка політична сила знаходиться при владі. У свою чергу, „українським можновладцям вигідна відсутність національної ідеї та поляризація суспільства, оскільки це дозволяє маніпулювати настроями населення згідно з кон'юнктурними потребами” [39, с.15]. Таким чином, на прикладі України можна спостерігати підміну національного інтересу, про яку попереджав засновник концепту національного інтересу у теорії міжнародних відносин Ганс Моргентау. За визначенням Моргентау, національний інтерес будь-якої держави складається з двох компонентів: незмінного та другорядних, змінних [40, с. 973]. Суттю незмінного компоненту є виживання національної держави. До другорядних, змінних компонентів відносяться будь-які кон'юнктурні інтереси груп, наявних у певний період часу. При цьому у тих державних устроях, де є умови для політичної полеміки, знайдуться гравці, які стверджуватимуть, що саме досягнення змінних елементів національного інтересу необхідне для виживання держави. Також національні інтереси держави можуть підмінятися інтересами інших держав через національні меншини або етнічні групи, які є громадянами цієї держави, але свідомо чи несвідомо промотують інтереси держав, з якими асоціюють своє походження [40, с. 974, 977].

Висновки. Емпіричним шляхом було доведено, що інституційне середовище в Україні повністю відповідає критеріям, закладеним в аналітичній категорії „слабка держава”. Це дає підстави вважати, що ця аналітична категорія може бути правомірно застосована до безпекових студій щодо

України, що, у свою чергу, може бути якісно новим підходом до дослідження питань національної безпеки в Україні та, вірогідно, дозволить знайти нові підходи до вирішення проблем національної безпеки. Таким чином, слушно стверджувати про значний потенціал наукових розвідок у цьому напрямку. Разом із тим, концепт слабкої держави лишає значний простір для побудови та перевірки наукових гіпотез щодо українського випадку з точки зору інших індикаторів „слабкості” держави, визначених світовим науковим дискурсом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tsygankov A. Modern at last? Variety of weak states in the post-Soviet world / A. Tsygankov // *Communist and Post-Communist Studies* 40. – 2007. – P. 423-439.
2. Ayoob M. Security in the Third World: the Worm About to Turn? / M. Ayoob // *International Affairs*. – 1984. – P. 41-51.
3. Jackson R. Regime Security / A. Collins // *Contemporary security studies*. – Oxford University Press, 2010. – P. 185-202.
4. Holsti K. International Relations Theory and Domestic War in the Third World: The Limits of Relevance / K. Holsti // *International Relations Theory and the Third World*. – New York: St. Martin's Press, 1998. – P. 103-133.
5. Krasner S. Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States / S. Krasner // *International Security*. – Fall, 2004. – Vol. 29. – No. 2. – P. 85-120.
6. Treiber A.-K. Reducing Poverty by Investing in Justice / A.-K. Treiber // *Conference Proceedings "How Access to Justice Can Help Reduce Poverty"*. – Brussels, 2013. – May 22.
7. Ryabchuk M. From 'Dysfunctional' to 'Blackmail' State: Paradoxes of the Post-Soviet Transition. Text of the 38th Annual Shevchenko Lecture, delivered by Mykola Ryabchuk at the University of Alberta on March 12, 2004 // *Canadian Institute of Ukrainian Studies Press Release*. – University of Alberta, 2004. – March 12. – 5 p.
8. The National Security Strategy of the United States of America / The White House. – 2002. – 31 p.
9. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy / European Commission. – Brussels: 2003. – 12 December. – 15 p.
10. Beissinger M. Young M. Beyond State Crisis?: Post-Colonial Africa and Post-Soviet Eurasia in Comparative Perspective / M. Beissinger. – Woodrow Wilson Center Press, 2002. – 514 p.
11. Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era / B. Buzan. – Boulder: Harvester Wheatsheaf, 1991. – 393 p.
12. Thomas C. In Search of Security. The Third World in International Relations / C. Thomas. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1987. – 228 p.
13. Sorensen G. After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values / G. Sorensen / G. // *Security Dialogue*. – 2007. – Vol. 38. – No. 3. – P. 357-378.
14. Job B. The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World // *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* / Ed. Brian L. Job. – Boulder: Lynne Rienner, 1992. – P. 11-37.
15. Jackson R. Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World / R. Jackson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 225 p.
16. Krasner S. Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism / S. Krasner. – University of California Press, 1985. – 363 p.
17. Kuzio T. Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple? / T. Kuzio // *Politics*. – 2001. – Vol 21 (3). – P. 168-177.
18. Шинкарук К. Становлення зовнішньополітичної ідентичності пострадянських країн в умовах суспільно-політичних трансформацій / К. О. Шинкарук // *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. – 2009. – № 4. – С. 49-54.
19. Шкандрій М. В обіймах імперії. Російська і українська літератури новітньої доби. К., 2001. Цит. за Рябчук М. Постколоніальний синдром: спостереження / М. Рябчук. – Київ: К.І.С., 2011. – 19 с..
20. Way L. Weak States and Pluralism: The Case of Moldova / L. Way // *East European Politics and Societies*. – 2003. – Vol. 17. – No. 3. – P. 454-482.
21. D'Anieri P. The Impact of Domestic Divisions on Ukrainian Foreign Policy: Ukraine as a 'Weak State' // *State and Institution Building in Ukraine* / Ed. Taras Kuzio, Robert S. Kravchuk, and Paul D'Anieri. – St. Martin's Press, Inc.: New York, NY, 1999. – P. 83-105.
22. Riabchuk M. Dubious Strength of a 'Weak State': The Post-Soviet Ukraine in the Nineties" // *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa* / Jerzy Mackó (Hrsg.). – Wiesbaden: VS Verlag, 2009. – P. 262-274.
23. Darchiashvili D. The Weak State Syndrom and Corruption / D. Darchiashvili // *Building Democracy in Georgia*. – International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003. – Discussion Paper 5. – P. 16-22.
24. Литвиненко О. Українська національна безпека: стислий нарис / О.В. Литвиненко // *Стратегічні пріоритети*. – 2011. – № 2 (19). – С. 121-125.
25. Kudelia S. The sources of continuity and change of Ukraine's incomplete state // *Communist and Post-Communist Studies*. – 2012. – No 45. – P. 417-428.
26. Коршук М. Українська державність – між чи реальність [Електронний ресурс] / М. Коршук // *Форум націй*. – 2009. – 11/90. – Режим доступу: <http://www.forumn.kiev.ua/2009-11-90/90-01.html>
27. Fritz V. State-building: A Comparative Study of Ukraine, Lithuania, Belarus and Russia / V. Fritz. – Central European University Press, 2007. – 384 p.
28. Colton T. Introduction: Governance and Postcommunist Politics / T. Colton // *The State after Communism: Governance in the New Russia* / Colton, T., Holmes, S. (Eds.). – E. Rowman and Littlefield Publishers, 2006. – P. 1-20.
29. Шинкарук К. Становлення зовнішньополітичної ідентичності пострадянських країн в умовах суспільно-політичних трансформацій / К. О. Шинкарук // *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник*

- наукових праць. – 2009. – № 4. – С. 1
30. Як позбутися пострадянськості? // Інститут світової політики. – Київ, 2012. – 150 с.
 31. Kuzio T. Ukraine: State and Nation Building (Routledge Studies of Societies in Transition) / T. Kuzio. – Routledge, 1998. – 312 p.
 32. Worldwide Governance Indicators [Електронний ресурс] // The World Bank. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>
 33. Linz Juan and Alfred Stepan. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. Цит. за Fritz V. State-building: A Comparative Study of Ukraine, Lithuania, Belarus and Russia. – Central European University Press, 2007. – P. 21.
 34. Кириченко І. Євромайдан: критичний розкол між владою та суспільством [Електронний ресурс] / І Кириченко // Дзеркало тижня. – 2014. – 31 січня. – Режим доступу http://gazeta.dt.ua/socium/yevromaydan-kritichniy-rozkol-mizh-vladou-i-suspilstvom-_html
 35. Rothstein B. Social Traps and the Problem of Trust / B. Rothstein. – Cambridge University Press, 2005. – 260 p. Цит. за Стратегія національної (не)безпеки: виклики внутрішньої та зовнішньої політики для національної безпеки України // Інститут світової політики. – Київ, 2013. – С. 7.
 36. Way L. Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave / Lucan Way // World Politics. – 2005. – № 57. – p. 231-261.
 37. Ukrainian National Competitiveness Report 2012 // Foundation for Effective Governance. – 2012. – 200 p.
 38. Tiffin A. Ukraine: The Cost of Weak Institutions / A. Tiffin // IMF Working Paper. – International Monetary Fund. – 2006. – WP/06/167. – 27 p.
 39. Україна: діагностика національної (не)безпеки // Інститут світової політики. – Київ, 2013. – 75 с.
 40. Morgenthau H. Another „Great Debate”: The National Interest of the United States / Hans J. Morgenthau // The American Political Science Review. – 1952. – Vol. 46. – No. 4. – P. 961-988.

УДК 324: 342.8 (477)

Рум'янцева С. В.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

На підставі аналізу чинного законодавства України про вибори, а також сучасних тенденцій у розвитку засобів масової комунікації, звертається увага на способи, можливість і необхідність регулювання інформаційного супроводження виборчого процесу в Україні. Аналізується проблема відсутності правового регулювання новітніх електронних мереж.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, інформація, інформаційне забезпечення, інформаційне супроводження, агітація, соціальні медіа.

Рум'янцева С. В.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ВЫБОРОВ В УКРАИНЕ

На основании анализа действующего законодательства Украины о выборах, а также современных тенденций в развитии средств массовой коммуникации, обращается внимание на способы, возможность и необходимость регулирования информационного сопровождения избирательного процесса в Украине. Особое внимание уделяется отсутствию правового регулирования современных электронных сетей.

Ключевые слова: выборы, избирательный процесс, информация, информационное обеспечение, информационное сопровождение, агитация, социальные медиа.